

*Журавльова О. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету*

ВІЗУАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено опису явища візуальної літератури як об'єкту перекладознавчого дослідження. У цілому фахівці з лінгвістики нечасто виявляють дослідницьку зацікавленість до творів візуальної літератури, зокрема у царині перекладознавства, ймовірно, через особливості їхньої структури та переважання візуальної складової. Упродовж років свого існування лінгвістика мала справу з текстом – вербальною частиною, досліджуючи всі його прояви – виразність, способи вираження думки, способи його передачі іншими мовами тощо. З появою суміжних наук до кола дослідницьких інтересів додалася паралінгвістика – розділ мовознавства, що, серед іншого, вивчає графічні засоби, залучені до мовленнєвого спілкування, та полікодові тексти, що, окрім вербального, вміщують й інші комунікативні елементи. Твори візуальної літератури – це фьюжн кольорів, шрифтів, зображень і текстового контенту, при цьому саме останній становить інтерес для дослідників перекладознавчої галузі. Під час проведення перекладознавчого дослідження було залучено два піджанри – комікс та книжка-картинка, коротку характеристику яких подано у тексті статті. Також зазначаються методи, обрані для перекладознавчого дослідження згадуваних піджанрів. Методологічне підґрунтя у контексті такого дослідження є вкрай важливим, оскільки окреслює напрямки розвідки, допомагає визначити її основний фокус. Перекладознавчі дослідження традиційно передбачають порівняння тексту оригіналу із текстом перекладу, виокремлення застосованих стратегій та способів перекладу, висновки щодо отриманого у перекладі результату, подекуди оцінка (суб'єктивна) тексту перекладу. Специфіка творів візуальної літератури передбачає врахування всіх залучених позамовних елементів у процесі дослідження текстового контенту. У статті подано міркування щодо можливого змісту наукового дослідження візуальної літератури в аспекті перекладу.

Ключові слова: перекладознавче дослідження, візуальна література, комікс, книжка-картинка, текстовий контент, методологічні засади перекладознавчого дослідження.

Постановка проблеми. Пришвидшення темпу життя спричинило популяризацію візуальної складової інформаційних джерел. Зокрема набув поширення жанр візуальної літератури, що тісно пов'язаний як з літературою, так і з мистецтвом створення зображень (наприклад, малюнки, фото). І з часом на тлі розширення й урізноманітнення кола лінгвістичних інтересів з'явилася паралінгвістика – розділ мовознавства, що вивчає немовні засоби, залучені до мовленнєвого спілкування: фонаційні (ступінь гучності, розподіл пауз тощо), кінетичні (особливості міміки та жестикуляції в процесі спілкування) та графічні [1, с. 97], а також полікодові тексти, що, на додаток до

вербального, містять й інші комунікативні елементи. Таке переспрямування досліджень було неминучим, адже лінгвістика поверталася до проблеми комунікації, що передбачає синтез вербальних засобів спілкування з невербальними, дослідження їх організації в єдиному процесі та тексті як його результату [2, с. 104]. Згодом, із появою іншомовних текстів та їхніх перекладів українською, виникла необхідність дослідити явище візуальної літератури у контексті перекладознавства із застосуванням відповідних методів. Таке дослідження сприятиме оптимізації розуміння роботи перекладача зазначеної літератури та допоможе створенню моделі контролю якості перекладу текстового контенту творів візуальної літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Візуальна література є одним з жанрів креолізованого тексту. Креолізовані тексти становили інтерес для таких науковців, як А. Бернацька, М. Ворошилова, М. Костенко, О. Пойманова та інших. В опублікованих результатах досліджень науковці подають і розвивають термін «креолізований текст», а також використовують й інші назви для подібного виду текстів: полікодовий текст (Г. Ейгер, В. Юхт), ізовербальний комплекс (А. Бернацька), лінгвовізуальний комплекс (Л. Большіянова), ізоверб (А. Міхеєв), семіотично ускладнений текст (О. Протченко), відеовербальний текст (О. Пойманова). Подаються класифікації зв'язків між іконічними та вербальними знаками (В. Морозов, О. Депершміт, Д. Чигаєв та ін.). Жанр візуальної літератури досліджували М. Скаф, Н. Кон. Ці публікації мають більше науково-популярний характер і багато в чому перегукуються з публікаціями дослідників піджанрів візуальної літератури – коміксу (Д. Белов, Т. Козлова, Н. Космацька та ін.) та книжки-картинки (А. Єфремова, О. Лушчевська та ін.). Деякі публікації з теми розміщено безпосередньо на читальних платформах або сайтах видавництва без зазначення авторства. Дослідження креолізованих текстів в аспекті перекладу здійснювався у контексті реклами (В. Дудкіна), публіцистики (О. Депершміт), окремо коміксів (В. Галичина, Б. Білявський та ін.). Переклад творів візуальної літератури обговорюють на перекладацьких форумах, спеціалізованих сайтах, на жаль, без подальших узагальнювальних публікацій.

Мета статті. Мета статті полягає в описі явища візуальної літератури як об'єкта перекладознавчого дослідження із визначенням можливого змісту такої розвідки, тобто виокремлення застосованих методів наукового дослідження піджанрів коміксу та книжки-картинки в аспекті перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Візуальна література, яку часто називають візуальним нарративом, – це поєднання зображення і тексту для створення складнішого елементу – надтексту. В ній зображення і текст можуть мати

різні типи зв'язку: зображення превалює над текстом, текст і зображення є рівноцінними або текст превалює над зображенням. До перекладознавчого дослідження було залучено два піджанри візуальної літератури – комікс та книжка-картинка. О. Соснюк та І. Остапенко визначають комікс як мультимодальний (креолізований) текст, що містить зображення й тексти [3]. Л. Ружилю, О. Білоус пишуть, що комікс – це «графічна варіація прозових творів, де графічна складова є основною, а літературна представлена репліками персонажів, що виводяться над картинкою у спеціальних філактерах, або «мовних бульках» (від англ. “speechballoon”), та рідше – словами автора» [4, с. 52].

А. Єфремова визначає «книжку-картинку як значно вужчий сегмент книжкової продукції, а саме дитячі видання різних літературних жанрів, що розраховані як на дітей, які ще не вміють читати або лише вчаться, так і для самостійного читання, і характеризуються тісним взаємозв'язком тексту та ілюстрацій» [5]. Проте ілюстрація (ілюстрована книжка) та книжка-картинка – не одне і те саме. Ілюстрація змальовує деякі сцени з тексту і лише доповнює його, а в книжці-картинці зображення є основним елементом оповіді, а текст виступає лише його доповненням (без зображення текст не буде зрозумілим чи буде частково зрозумілим).

У процесі міркування щодо вибору методів перекладознавчого дослідження слід урахувувати специфіку перекладу текстового контенту творів візуальної літератури. Традиційний формат дослідження у царині перекладознавства передбачає проведення порівняння тексту оригіналу із текстом перекладу. За такого зіставлення виокремлюють та описують стратегії та способи перекладу, вжиті перекладачем, і відповідні результати. Щодо творів візуальної літератури аналізують перетворення на фонетичному, лексичному, стилістичному, синтаксичному рівнях з урахуванням зображень і прагматичних аспектів на кшталт віку цільової аудиторії та уміщування тексту в «мовну бульку».

Отже, до перекладознавчого дослідження візуальної літератури можна залучити такі методи:

метод суцільної вибірки: добір фактичного матеріалу дослідження. Переглядаючи оригінал та переклад обраних коміксу та книжки-картинки, добирають матеріал на графічному, фонетичному, лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях. Наприклад, на графічному рівні виокремлюють зміни шрифту тексту (використання різних стилів чи їх комбінація), його кольору та товщини. На фонетичному рівні – слова-звуки, які використовуються для позначення лязкоту, шурхотіння, скрипу тощо. І те саме на кожному зазначеному рівні;

метод кількісних підрахунків: розрахунки частотності використання різних способів перекладу. З допомогою цього методу можна виявити й зафіксувати розбіжності між текстами оригіналу та перекладу на підставі зробленої вибірки, а також найуживаніші способи перекладу. Такий метод є підґрунтям для складення діаграми результатів проведеного кількісного аналізу, унаочнення та верифікації результатів дослідження;

класифікаційний аналіз: систематизація знань про візуальну літературу. Тут йдеться про виявлення специфічних ознак досліджуваного об'єкта, обрання і можливе комбінування класифікацій, наприклад, способів перекладу, тощо;

порівняльно-перекладознавчий аналіз: порівняння текстового контенту оригінальних творів візуальної літератури та їх перекладів. Порівнюють тексти мовою оригіналу та мовою

перекладу з метою виявити загальні тенденції у перекладі обраних творів і схарактеризувати їх. За допомогою зіставлення можна проаналізувати ступінь близькості на рівні змісту твору оригіналу та перекладеного твору та визначити способи, якими було досягнуто еквівалентності у перекладі;

метод «Чорної скриньки»: дослідження та аналіз процесу перекладу творів візуальної літератури. З допомогою цього методу можна простежити, яким чином контекст, який можна отримати тільки через візуальний компонент полікодового твору, впливає на процес перекладу та описати гіпотетичний передперекладацький аналіз для кожного з обраних прикладів. Також звертають увагу на випадки, коли в процесі перекладу тексту через відсутність в мові оригіналу адекватного еквіваленту або через психологічні розбіжності двох культур може змінюватись і представлення тексту (вибір іншого шрифту чи зміна кольору виділення задля уникнення можливого двоякого розуміння чи нерозуміння створеного тексту цільовою аудиторією);

структурно-семантичний аналіз: вивчення формально-змістових характеристик одиниць різних мовних рівнів, а саме: графічного, фонетичного, лексичного, синтаксичного та стилістичного. Тут характеризують одиниці різних рівнів текстів оригіналу та перекладу з метою подальшого опису з перекладознавчого погляду, а також у контексті опису передперекладацького етапу аналізу твору оригіналу перекладачем;

метод інтерпретації символу: вивчення смислового навантаження, яке має символізм креолізованих текстів у творах візуальної літератури, та аналіз його гіпотетичного впливу на передачу тексту мовою перекладу. З допомогою цього методу визначають та характеризують смислові доміанти, зокрема смисли, алюзивно пов'язані символами із іншими серіями та героями творів візуальної літератури й відповідним текстовим контентом, описують ступінь збереженості тієї чи іншої інтерпретації у творах візуальної літератури. Символізм творів візуальної літератури часто пов'язаний також з національною складовою, тому в них має місце посилання на культуру країни, в якій відбуваються події історії (за умови, що вона не вигадана), або вигадування своєї культурної складової (в деяких випадках комбінація наявних культур), а також посилання на їхню міфологію, релігію тощо;

дедуктивний метод: вивчення основних характеристик явища візуальної літератури через призму більшого поняття – креолізованого тексту;

індуктивний метод: вивчення основних характеристик явища візуальної літератури через призму двох її піджанрів – коміксу та книжки-картинки;

інтроспективний метод: створення детального гіпотетичного передперекладацького аналізу та визначення влучності використання перекладачем тих чи інших способів перекладу на підставі проведеного самоаналізу при прочитанні досліджуваних творів. З цим методом аналізують зв'язок тексту і зображення, як його контекстної складової, і описують гіпотетичний передперекладацький етап аналізу досліджуваних творів. При цьому заглиблюються у сутність прочитаного і аналізують, які саме враження, почуття, емоції виникають при прочитанні. Потім аналізують, яким чином, гіпотетично, можливо передати отримані почуття, щоб перекладений текст міг не тільки бути правильно перекладеним з погляду семантики, але й був рівнозначним тексту оригіналу в кореляції з контекстом зображення і викликав такі самі реакції при причитуванні;

інтеннт-аналіз: аналіз комунікативної інтенції автора, вкладеної у створений ним твір, для простеження ступеня кореляції вербального та невербального компонентів у кожному обраному епізоді історії, яку змальовує комікс і книжка-картинка. Візуальна література є засобом комунікації між автором (мовцем) і читачем (слухачем) і містить комунікативні інтенції, вираження яких передбачає позначення об'єкта та ставлення до нього автора (мовця) [6, с. 57-58]. Завдяки реконструкції цих інтенцій на основі обраного тексту можна простежити зв'язки між зображенням і текстом, що допоможе зрозуміти цілісність його структури і оцінити можливості його трансформації та використання різноманітних способів перекладу при збереженні головної інтенції автора твору.

Два останні методи належать до царини психолінгвістики і є істотною та невід'ємною частиною перекладознавчого дослідження, оскільки при аналізі та описі полікодових текстів важливе значення мають всі його компоненти незалежно від способу, в який вони подаються. Інформація з полікодових текстів отримується шляхом аналізу мозком кодів різних систем. Для перекладу такого типу текстів важливо зробити текст перекладу таким, щоб у читачів не виникло дисонансу при його прочитанні.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. На нашу думку, проведене дослідження упорядковує та систематизує наявні знання з методології досліджень, дозволяючи, після відповідної адаптації, застосувати їх у царині перекладознавства. Візуальна література, на жаль, поки не є об'єктом активних розвідок. Зацікавлено розглядається лише один піджанр – комікс, що, ймовірно, пояснюється потужною підтримкою з боку кінематографу – фільми, зняті за сюжетами коміксів, наразі є вельми популярними. Практика перекладознавчих досліджень свідчить: проведення ретельного аналізу наявних перекладів та оприлюднення результатів досліджень впливають на ступінь усвідомлення перекладачами своєї відповідальності, посилюють контроль якості перекладів з боку видавництва і, відповідно, підвищують її. Детальний опис тих чи тих дослідницьких методів сприяє впорядкуванню процесу перекладознавчого дослідження, формуванню науково-дослідницької компетенції молодих фахівців і, в цілому, підтверджує цінність дослідницької діяльності у царині перекладознавства. Таким чином, формат опису, запропонований у статті, вважаємо перспективним і придатним до застосування щодо будь-яких об'єктів перекладознавчого дослідження.

Література:

1. Удод Д.А. Креолизованный текст как особый вид паралингвистически активного текста. Современная филология: материалы междунар. науч. конф. (Уфа, январь 2013 г.) Уфа, 2013. С. 97-99.
2. Бернацкая А.А. К проблеме «креолизации» текста: история и современное состояние. Речевое общение: Специализированный вестник. 2000. Вып. 3 (11). С. 104-110.

3. Соснюк О.П., Остапенко І.В. Креолизовани тексти (комікси) як засіб активізації національної та громадянської самоідентифікації молоді. Український психологічний журнал: збірник наукових праць. 2019. № 1 (11). С. 191-203.
4. Ружилю Л., Білоус О. Комікси: особливості української версії. Manuscript: Класична спадщина і сучасний літературний процес. 2017. № 2 (5). С. 51-57.
5. Сфремова А. Все, що треба знати про книжки-картинки (частина 1). Видавництво Старого Лева. 2017. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/vse-shcho-treba-znaty-pro-knyzhky-kartynky-chastyna-1>
6. Засеніна Л.В., Засекін С.В. Психолінгвістична діагностика: навч. посіб. Луцьк, 2008. 188 с.

Zhuravliova O. Visual Literature as the Object of Research in the Field of Translation Studies

Summary. The article is devoted to the description of the visual literature phenomenon as the object of research in the field of translation studies. Generally speaking, experts in linguistics are rarely interested in the visual literature research, particularly in translation studies, possibly due to the specificity of such literature structure with visual component prevailing. During the whole period of its existence, linguistics has dealt with the text, i.e. its verbal part, exploring all its manifestations, for instance, expressiveness, ways of expressing thoughts, ways of transmitting it in other languages, etc. With the advent of related sciences, the research interests started to involve paralinguistics which is a branch of linguistics that studies, among other things, graphic tools involved in speech communication, and polycode texts that contain, in addition to verbal, other communicative elements. Visual literature is a fusion of colours, fonts, images and textual content, and the latter is of interest to researchers in the field of translation studies. During the translation research, two subgenres were involved, namely, a comic book and a picture book, a brief description of which is given further in the article. The methods chosen for translation studies of these subgenres are also indicated. The methodological basis of such research is extremely important, as it outlines the direction of the research helping to determine its main focus. Research in the field of translation studies traditionally involves comparing the original text with the translated text, highlighting the strategies and methods of translation used, conclusions obtained based on the results of the translation, and sometimes evaluation (mostly subjective one) of the translated text. The specificity of the visual literature involves taking into account all the extra-linguistic elements involved in the study of textual content. The article presents considerations on the possible content of scientific research in the visual literature in terms of translation.

Key words: research in the field of translation studies, visual literature, comic book, picture book, textual content, methodological grounds for the research in the field of translation studies.